

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Hoofdredacteur: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Tel. 3605. — Mede-redacteuren: Jos. Cremers, Canne-België, Dr. H. Schmitz, Ad. Hitlerplatz 41, Steyr O.D. R. Geurts, Echt. — Penningmeester: Mr. G. van Spaendonck. Postgiro 125366 ten name v.h. Nat. hist. Gen., Maastricht.

Versijnt Vrijdags voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan de Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

Adreswijziging en opgave nieuwe leden, benevens alle correspondentie over publicaties in het Natuurhistorisch Maandblad aan den Secretaris, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Zaterdag 3 Febr. a.s. — Nieuwe leden. — Contributie 1945. — Mededeeling. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering op 13 Jan. '45. — De mierenroof. — Jos. v. Boven. *Lasius umbratus* Nyl. — M. Mommers. Vogelwaarnemingen in 1944. — Aanwinsten 1944.

MAANDELIJSCHE VERGADERING op Zaterdag 3 Februari, te 2.15 uur in het Museum.

NIEUWE LEDEN.

Mcj. R. Mols, Lage Kanaaldijk 10, Maastricht. A. Storcken, Spoorstraat 7, Geleen. Mej. Toos Willems, Pieterstr. 2, Maastricht. W. Ogg, Nicuwe weg 15, Limmel. A. M. G. G. Stroom, Breedestr. 6, Maastricht.

CONTRIBUTIE 1945.

Willen de leden hun contributie ten bedrage van f 3.50 overmaken per postwissel aan 't adres van den Penningmeester

Mr. G. v. Spaendonck
St. Lambertuslaan 56

Maastricht.

MEDEDEELING.

Het volgende Maandblad zal eind Maart verschijnen. Door verbreking der verbindingen met een zeer groot deel van ons land, is 't niet mogelijk voldoende copie te verkrijgen, of correspondentie te voeren over reeds vroeger ontvangen artikelen.

Bovendien vallen ons tal van contributies en hoewel wij hopen, dat dit van korten duur zal zijn, wij mochten toch rekening houden met sterk verminderde inkomsten en tijdig hiermede rekening houden.

In verband hiermede kondigen wij de

VERGADERING VOOR MAART AAN OP ZATERDAG 3 MAART TE 2.15 IN 'T MUSEUM.

VERSLAG VAN DE MAANDELIJSCHE VERGADERING OP 13 JANUARI '45.

Aanwezig de dames: W. v. d. Geyn, W. Kofman-Kamminga, E. de Kleermaeker, D. Kooyman, M. Cham-bille, M. v. d. Mijll Dekker, M. v. Lith, A. Nouwen, J. Nahon, en de heeren: L. Grossier, M. Mommers, H. Kortebos, R. Kofman, J. Maessen, J. v. Boven, J. Visser, H. Koene, M. Meyer, A. v. Wouw, L. Grégoire, E. Schoenmakers, J. Fruytier, T. Wolters, P. Wassenberg, Br. Maurentius, J. Willems, W. Onstenk, J. v. Noorden, D. v. d. Gugten en G. Waage.

De Voorzitter, de heer Grossier opent de vergadering en spreekt zijn beste wenschen uit voor 1945. De heer Waage wenscht daarna namens het Genootschap den heer Grossier van harte geluk met zijn tachtigsten verjaardag. Hij herinnert er aan, hoe de heer Grossier ondanks zijn hoogen leeftijd, beschikt over een goede gezondheid en over een benijdenswaardige belangstelling voor vele dingen. Weer of geen weer, licht of duisternis,

hij is op onze vergaderingen aanwezig, waar hij den voorzittershamer hanteert, zoolang Rector Cremers, onze Voorzitter, door grensmoeilijkheden verhinderd is, aanwezig te zijn.

Moge de heer Grossier nog vele jaren beschoren zijn in voorspoed en vrede.

De heer van Boven laat circuleeren een nestje van een *Eumenes*-soort, gevonden langs de tramrails op den weg tusschen Arbree en Bioul (België), op 17-7-'44.

„De *Eumeninae*, in het Nederlandsch „Leemwespen” genoemd, zijn een van de drie onderfamilies, waarin de familie der *Vespidae* of echte Wespen verdeeld worden. Zij zijn uitstekende vertegenwoordigers van het metselaarsgilde en ook als architect slaan ze geen slecht figuur.

Het nestje, dat vertoond werd, heeft den vorm van een vrij regelmatige ronde stulp, die met haar open zijde tegen de rots gebouwd is. Het lijkt op een eskimo-hut, waarvan het rookgat de uitgang is. De doorsnee bedraagt ongeveer 15 mm en de hoogte ca. 7 mm. De kleine nest-opening in het midden heeft een kunstig gedraaid kraagje, zooals we dat kennen van oude Romeinsche- en Grieksche urnen, het typische werk van den pottenbakker. Het is gebouwd op een 1 centimeter diepe uitholling van een stukje rotssteen (8.5 bij 6 cm). In België gebruikt men ze als ondergrond voor de spoorrails.

Het mooie nestje heeft een licht bruine kleur en is uitermate hard. Bij een vergroting van 35 maal, ziet men, dat het uit regelmatige ringen is opgebouwd. Regen heeft er geen invloed op en maakt het materiaal niet week.

De beschrijving, die H. Coupin in zijn „Les arts et métiers chez les animaux” (Paris, 6e édition, zonder jaartal) op blz. 10 geeft voor het nestje van *Eumenes Amedea* (??, in het Fransch staat *L'Eumène d'Amédée*), komt geheel overeen met den vorm van het hier vertoonde exemplaar, maar het laatste is kleiner en mist ook „des petits graviers, ceux de quartz notamment et quand il trouve de petits coquilles”. Hetzelfde geldt voor de beschrijving van het nestje van *Eumenes Arbustorum*, dat André, in zijn bekend werk „Species des Hymenoptères” 1883 op pag. 625 beschrijft.

Spreker hoopt, dat iemand uit de vergadering hem kan helpen met de determinatie.

Vervolgens vertelt spreker iets over de koloniestichting van *Lasius umbratus*, dat een onderdeel vormt van een eensluidend artikel in deze aflevering gepubliceerd.

De heer Kofman doet de volgende mededeeling over vogelwaarnemingen in 1944.

Een veldleeuwerik zong op 2 Juli 1944 op den St. Pietersberg, zittende op een draad van een hek, met zijn kuifje opgericht. Volgens Thijssse (Het Vogeljaar) zingen leeuweriken 's avonds, ook wel 's morgens vroeg en een heel enkele keer overdag bij kil en mistig weer zittend op een kluitje, een mesthoop, een paaltje of een steen, terwijl Niethammer (Handbuch der Deutschen Vogelkunde) vermeldt, dat zij na zonsondergang en voor zonsopgang vanaf den grond zingen.

Nu was het op 2 Juli zonnig weer en het gebeurde midden op den dag, een vrij zeldzaam verschijnsel dus.

De ijsvogel blijkt na den strengen winter toch niet geheel verdwenen te zijn. Vrij regelmatig werden er langs Maas en Jeker waargenomen, nl. op 5 Jan., 12 Febr., 10 April, 9 Aug. en 5 Sept. 1944 (2 ex.), terwijl op 29 Juni een ex. zich dood vloog tegen een raam van een huis aan de Jeker. Het werd voor het Museum geprepareerd.

Steeds meer blijkt, dat de kleine bonte specht lang niet zoo zeldzaam is als wel aangenomen wordt. De volgende waarnemingen getuigen hiervan: 14 April (Spaubeek en Vliek), 16 April (Heerlen), 20 April (Stadspark Maastricht), 29 April (Geulhem), 25 Augustus (Kommen, Maastricht), 24 Augustus (Schin op Geul), 25 Augustus (Begraafplaats Maastricht), 18 September (Kommen, Maastricht), 21 September (Scharn, Heer). Het verbaast steeds meer, dat er nog zoo weinig nesten van dezen vogel gevonden zijn.

Het vuurgoudhaantje wordt ook wel als zeldzaam beschouwd, hoewel ook dikwijls de veronderstelling wordt geuit, dat het niet zoo zeldzaam is, doch over het hoofd gezien wordt, doordat het moeilijk te onderscheiden is van het gewone goudhaantje. Tijdens het voorjaar bleek het vuurgoudhaantje ook in Maastricht tusschen de gewone goudhaantjes voor te komen. Op 12 Maart, 26 Maart en 3 April werd telkens een exemplaar aan den zang herkend, waarna de determinatie met den kijker gecontroleerd werd. Deze waarnemingen hadden plaats langs de Jeker, tusschen Hertenkamp en Aldenhofpark.

De fluitster is inderdaad een vrij zeldzame verschijning in Zuid-Limburg. Het vorige jaar vermeldde spr. reeds dat Hens (Avifauna van de Nederl. provincie Limburg) opgeeft, dat hij in de omgeving van Heerlen nooit een exemplaar waargenomen had. Daaraan kon spr. toen toevoegen, dat hij er op 27 Juni 1943 enkele hoorde zingen in het Imstenraderbosch. In 1944 bleek de fluitster echter nog dichterbij Heerlen voor te komen. Op 16 April hield spr. met eenige Heerlensche leden van ons Genootschap een vogel-excursie in het Aambosch en daar werd toen op twee plaatsen een zingend ex. waargenomen. Dat dit bovendien een zeer vroege datum was, blijkt wel uit de volgende passage uit „De Nederlandsche Vogels”: „In het voorjaar valt de aankomst in de derde decade van April: 22 April 1911 en 23 April 1912 zijn vroege data, 4 April 1836 is een unicum”. Bovendien bleek, dat de fluitster zich tijdens den trek ook in Maastricht ophoudt. In het Stadspark zong er een op 20 April, in het Aldenhofpark op 25 April. Tenslotte werd er nog teen waargenomen op 13 Mei 1944 bij Landsrade in de gemeente Wittem, niet ver van de plaats, waar er op 2 Mei 1940 ook een gehoord werd.

Een vrij mooi aantal vogelsoorten bleek in het voorjaar van 1944 vrij vroeg aanwezig te zijn, zooals blijkt uit de volgende lijst, waarin achter elke soort de aankomstdatum in 1944 en de plaats van waarneming vermeld is, met ter vergelijking de vroegste data in Limburg (volgens Hens) of/en in Nederland (volgens de Nederl. Vogels):

boerenzwaluw, 29 Maart, Maastricht (Limburg 25 Maart), huiszwaluw, 6 April, Maastricht (Limburg en Nederland 4 April).

oeverzwaluw, 6 April, Maastricht (Limburg 6 April, Nederland 2 April).

gekraagde roodstaart, 7 April, Maastricht (Limburg 2 April), gele kwikstaart, 9 April, Maastricht (Limburg 2 April).

koekoek, 9 April, Maastricht, Cannerbosch (Limburg 2 Apr.), nachtegaal, 12 April, Heer (Limburg 10 April).

bonte vliegenvanger, 16 April, Heerlen (Limburg en Nederland 14 April).

grasmusch, 17 April, Eijsden (Limburg en Ned. 11 Apr.), boschrietzanger, 11 Mei, Maastricht (Limburg, half Mei).

Volledigheidshalve kunnen hier nog de volgende, meer normale, eerste waarnemingen, of zangdata aan toegevoegd worden, alle vastgesteld te Maastricht:

vink 21 Febr., heggemus 26 Febr., geelgors 5 Maart, zanglijster 10 Maart, Eur. kanarie 12 Maart, zwarte roodstaart 26 Maart, fitis 3 April, zwartkopje 12 April, paapje 20 April, gierzwaluw 25 April, grauwe vliegenvanger 3 Mei, spotvogel 7 Mei, wiewaal 7 Mei.

Tenslotte verwees spr. naar zijn, vermoedelijk intusschen verschenen, publicatie in „Ardea”, het orgaan van de Nederl. Ornithologische Vereeniging, waarin hij een overwinteringsgeval van de tiftjaf bekend maakt. Vanaf 15 Januari 1944 werd aan de Jeker in Biesland regelmatig een tiftjaf waargenomen, die zich daar ophield in een rijtje knotwilgen en een paar heggen. Zijn aanwezigheid was meestal al van verre vast te stellen, doordat hij onophoudelijk zijn lokroep liet hooren.

Dit is wel het eerste overwinteringsgeval van de tiftjaf, dat in ons land is vastgesteld. Wel worden er in „De Nederl. Vogels” enkele afzonderlijke waarnemingen in December en Januari vermeld, nl. 7 Dec. 1930 (Stein), 12 Dec. 1887 (Den Haag) en 1 Januari 1905 (Hornhuizen).

Volgens Nielhammer werd het overwinteren van deze soort in Duitschland nog nooit vastgesteld, in Engeland daarentegen komt dit, volgens het „Handbook of British Birds” regelmatig voor.

De heer Mommers vestigt de aandacht op den kuifleeuwerik, die om dezen tijd van het jaar op verschillende plaatsen geregeld te zien is, op andere daarentegen absoluut ontbreekt. Spreker noemt enkele plekken in en om Maastricht, waar men er zeker van kan zijn hem nu aan te treffen en verwijst daarbij tevens naar de Avifauna van den heer Hens.

De kuifleeuwerik, hier bekend onder den naam „kokkelevi”, — een verbastering van het Fransche „cochevis” — is hier te lande broedvogel in het diluviale gedeelte en in de duinstreek. 't Nest vindt men op den grond, is evenwel bij uitzondering ook wel gevonden op stroodaken en op de platte, met grint bedekte daken van hooge huizen in de steden.

Hij is een vogel, die een groote voorkeur aan den dag legt voor de nabijheid van menschelijke woningen, althans voorzoover hun omgeving iets als een „steppen-karakter” heeft, zooals braakliggende terreinen bij woningcomplexen, rangeerterrainen, los- en laadplaatsen, exercitieterreinen, zand- en leemgroeven, enz. Nauwelijks had men in Maastricht de lage gronden bij het tegenwoordige Koningsplein opgehoogd met lössof, of ook de kuifleeuwerik was er present. Eerder kwamen ze daar ter plaatse niet voor.

Volgens Werner Hagen was de kuifleeuwerik (evenals de akkerleeuwerik) in West- en Middel-Europa reeds in den steppentijd inheemsch. Dit is uit aardvondsten gebleken. Hij moet evenwel na dien tijd weer uit deze streken verdwenen zijn. Aan de Romeinen was hij nog uit Gallië bekend. Hij ontbreekt echter in de latere tijdperken onzer fauna en is pas weer met de Kozakken en den tros van het Napoleontische leger (paarden!) uit Oost-Europa hierheen gekomen. Onze straatwegen vormden daarbij zijn invalspoorten. Tot nu toe heeft hij zich steeds daaraan gehouden en gaat van hieruit over op de hierboven genoemde terreinen. Tegenwoordig komt hij — met uitzondering van het Noorden — vrijwel in geheel Europa als broedvogel voor, ontbreekt echter als zoodanig nog steeds in Engeland.

's Winters zal men hem vaak aantreffen op plaatsen, waar hij anders niet aanwezig is. 't Doorzoeken van paardemest op overgebleven haverkorrels schijnt hij dan een bijzonder aangename bezigheid te vinden.

Spr. deelt tenslotte mede, dat hij op 15 Dec. '44 bij de IJsbaan aan den Heugemerweg een Roodborsttapuit waarnam.

De heer Waage spreekt ten slotte over gyno- en androgamonen.

Bij de bevruchting versmelt een spermium met een eicel. Algemeen neemt men aan — en voor diverse organismen is dit ook bewezen, — dat de eicel stoffen afscheidt, die aantlokkend werken op het spermium. De spermien bewegen zich daardoor naar de eicel toe, een verschijnsel, dat bekend staat onder chemotaxis en wel positieve chemotaxis.

Nu blijkt uit recente onderzoekingen, dat de eicel o.a. van de zeeëgels meerdere stoffen afscheidt, die verschillende invloed uitoefenen op de spermien. Een stof, gynogamon I, dringt uit de eicel naar buiten en is oorzaak van de chemotaxis der spermien, terwijl 't bovendien maakt, dat deze zich krachtiger gaan bewegen,

m.a.w. bewerkt een activatie der spermieën. Een tweede stof, gynogamon II, blijft in de geleilaag van de eicel en bewerkt een samenplakking, agglutinatie, van de overige spermieën, zoodat zij, nadat de eicel is bevrucht, niet in deze meer kunnen binnendringen, waardoor polyspermie, d.i. 't binnendringen van meer dan één spermium in een eicel, wordt voorkomen.

Ook de spermieën produceeren een tweetal stoffen. De eerste, androgamon I, verlamt de spermieën, die in de omgeving liggen en heft de werking van gynogamon I op. De tweede stof, androgamon II, lost de geleilaag van de eicel op de plaats van 't binnendringen van het bevruchtende spermium op en gaat de agglutinerende werking van gynogamon II tegen.

Bij de bevruchting is er dus sprake van een voortdurende wisselwerking tusschen gynogamonen, gevormd door de eicel en androgamonen, gevormd door de spermieën. Men kent deze bevruchtungsstoffen thans van zeeegels, zeesterren, verschillende in zee levende wormen en weekdieren, van wieren en schimmels.

De Voorzitter sluit daarna de vergadering.

DE MIERENROOF.

Neen lezers, dit is niet 't verhaal van een instinct-handeling van één of andere mierensoort, neen, het is een intelligente handeling van een mensch!

U allen weet, hoe blij en trotsch wij waren, toen de wereldberoemde mierencollectie van wijlen Pater Wasmann en de eveneens belangrijke standaardcollectie Phoriden van Pater Schmitz in ons Museum waren ondergebracht.

Plotseling waren beide collecties, ondanks heftig verzet van de Conservatrix en 't Bestuur van ons Genootschap, verdwenen. Hoe? Waarheen?

Ingewijden wisten het, maar zwegen, zwegen verbeten, wachtend hun dag, die komen zou!

Tot ons genoegen vonden we in „Time“, the weekly newsmagazine, van 20 Nov. 1944, onderstaand artikelje, dat we in zijn geheel overnemen. Wij voegen er een Nederlandsche vertaling aan toe van de hand van den heer Mommsers.

The Rape of the Ants.

„The meanest thing the Germans did in Holland is known, at Maastricht, as 'the rape of the ants'.... Even quisling Hollanders resented the theft of the greatest collection of ants in the world.“

Thus cabled New York *Herald Tribune* Correspondent Lewis Gannett. A suburban book critic, turned war correspondent, Gannett is himself an amateur formicologist. When he arrived in Maastricht last fortnight, the burghers poured into his sympathetic ears the whole ant story.

The collection was the work of the late Jesuit Father Erich Wasmann, known as the „Fabre“ of the ants.“ His studies of ant psychology (hermaphroditism, agricultural cooperation etc.) are the basis of modern theories about ant society. Beginning as a specialist in the red ant, Father Wasmann eventually gathered specimens of most of the 3.500 known species of ants. When he died in 1931, he left the collection to another Jesuit entomologist, Father Schmitz, who added to it his own great collection of phorid flies (a species of hunchbacked insect).

One day in October 1942, a Professor Dr. Bischoff, curator of the Berlin University zoological museum, marched into Father Schmitz's cloister and demanded to see the collection. Father Schmitz showed him the phorid flies (the ants had been sent to Maastricht's natural history museum for safekeeping). Snapped Professor Dr. Bischoff: „From today on all this belongs to me. And I want the Wasmann ants, too.“

„Give Up.“ This was too much, even for the quisling burgemaster of Maastricht. He helped patriotic Dutch formiconhiles hide the ant collection in the cellar of the Town Hall. But Professor Dr. Bischoff, only temporarily foiled, soon returned from Berlin, this time with a tough SS trooper and a formal paper demanding the surrender of the ants. The Professor announced that, since Father

Wasmann was born in the Tyrol, the ants were German property. The burgemaster retorted that Father Wasmann's birthplace was actually in Italian territory. He appealed to the quisling Minister of Fine Arts at The Hague. Said the Minister: „Give up the ants.“ So the Professor carried them off to Berlin, after ostentatiously signing a receipt.

Last week Maastricht's citizens, wondering about the fate of their ants in bombed Berlin, were not very hopeful of ever getting the great collection back. As for Father Schmitz, when last heard from he was in the Tyrol collecting phorid flies, had already collected 1.000 species.

* France's Jean Henri Fabre (1823—1915) was the father of modern entomology.

De Mierenroof.

„De gemeenste streek, die de Duitschers in Nederland uithaalden, staat te Maastricht bekend als de mierenroof!“ Zelfs quisling Nederlanders waren gebelgd over den diefstal van de grootste mierencollectie ter wereld.“

Aldus berichtte de correspondent Lewis Gannett van de *Herald Tribune*, New York. Gannett, die van boekrecensent in een voorstad oorlogscorrespondent werd, is zelf een amateur mierenkenner.

Toen hij twee weken geleden in Maastricht aankwam, kreeg hij — medegevoelend — van de burgers de geheele mierengeschiedenis te hooren.

De collectie was het werk van wijlen Pater Jezuiet Erich Wasmann, bekend als de „Fabre“ van de mieren.“ Zijn studies over mierenpsychologie (hermaphroditisme, samenwerking bij hun „landbouw“, enz.) vormen den grondslag van de moderne theorieën omtrent den mierenstaat. Begonnen als specialist in de roode boschmier, verzamelde Pater Wasmann tenslotte exemplaren van de meeste der 3.500 bekende mierensoorten.

Toen hij in 1931 stierf, liet hij de verzameling na aan een anderen Jezuiet-entomoloog, Pater Schmitz, die er zijn eigen groote collectie phoriden (een soort gebochelde insecten) aan toevoegde.

Op een dag in October 1942 stapte een zekere Professor Dr. Bischoff, curator van het zoölogisch museum van de Berlijnsche Universiteit, het klooster van Pater Schmitz binnen en eischte de collectie te zien. Pater Schmitz liet hem de phoriden zien (de mieren waren voor de veiligheid naar het Maastrichtsche natuurhistorisch museum gezonden). Professor Dr. Bischoff snauwde: „Van nu af behoort dit allemaal aan mij. En de mieren van Wasmann moet ik ook hebben.“

„Afgeven.“ Dit was te veel, zelfs voor den quisling burgemeester van Maastricht. Hij hielp vaderlandslievende Nederlandsche mierenliefhebbers de collectie verbergen in den kelder van het Stadhuis. Maar Professor Dr. Bischoff, wiens pogingen slechts tijdelijk verijdeld waren, kwam spoedig terug uit Berlijn, ditmaal met een ruwen SS man en een formeel stuk, waarin de afgifte van de mieren geëischt werd. De Professor gaf te kennen, dat, wijl Pater Wasmann in Tyrol geboren was, de mieren Duitsch eigendom waren. De burgemeester wierp tegen, dat de geboortenlaats van Pater Wasmann feitelijk op Italiaansch gebied lag.

Hij wendde zich tot den quisling Secretaris-Gen. van Kunsten en Wetenschappen in den Haag. De Secretaris-Gen. zei: „De mieren afgeven.“ En dus voerde de Professor ze weg naar Berlijn, na met veel vertoon een bewijs van ontvangst geteekend te hebben.

Verleden week hadden de Maastrichtsche burgers, die zich afvragen, wat het lot zal zijn van hun mieren in het gebombardeerde Berlijn, niet erg veel hoop, de groote collectie ooit terug te krijgen. Wat Pater Schmitz betreft, de laatste maal, dat men van hem hoorde, was hij in Tyrol bezig phoriden te verzamelen en had hij al 1000 soorten bij elkaar.

Tot zoover de tekst uit 't Amerikaansche tijdschrift.

't Is goed, dat 't publiek dezen diefstal kent en..... niet vergeet!

Zooals we na den vorigen oorlog de geroofde bryo-zoëncollectie van Pergens terughaalden, zoo halen we

en de mieren- en de phoriden-collectie terug als..... de bommenregen op Duitschland tenminste dit cultuuroed niet heeft vernietigd. W.

* De Franschman Jan Henri Fabre (1823—1915) was de vader der moderne entomologic.

LASIUS UMBRATUS NYL. ¹⁾

(Voorloopige mededeeling over de mierenfauna van de Belgische Maasvallei III)

door Jos. v. Boven.

A. Voorkomen.

Deze dikke, wasgele mier, iets grooter dan de algemeen bekende gele weidemier, *Lasius flavus*, geniet nog steeds de reputatie, dat ze zeldzaam is. Toch blijkt uit waarnemingen van verscheidene onderzoekers, vooral in de laatste jaren, dat dit niet zoo is. De oorzaak echter van haar vermeende zeldzaamheid ligt in het feit, dat haar nesten zeer diep liggen.

Westhoff (Natura 1941, Oct.) zegt zelfs, dat haar nesten vaak een meter diep onder den grond zitten, „doch ze wandelt nogal eens in troepen in muizen-gangen, tusschen de wortels van Haarmos (*Polytrichum*), op zoek naar wortelluizen, bij welke gelgigheid ze ook door ons gehark verrast werden”. Een jaar later, zegt hij in een artikel over zijn onderzoek naar de verspreiding en nestoecologie van de mieren in de Nederlandsche bosschen, „dat hij met zijn harkmethode de werksters gewoonlijk aan het licht bracht, omdat ze zich overdag dicht onder de oppervlakte houden, waarschijnlijk terwille van de wortelluizen.... Zij loopen dan in muizen-gangen en graven zelf uitgebreide gewelven in de wortellaag van het mos *Polytrichum*”. De nesten zelf vond hij echter niet, zocht er ook niet naar, want dit zou te veel tijd kosten.

Quispel (1941) is niet zoo zeker, dat *Umbratus* overdag zoo dicht onder de oppervlakte zit en een van de redenen, waarom het hem niet mogelijk is uitvoerig op de oecologie van deze soort in te gaan is, dat hij niet zeker is, of hij geen nesten over het hoofd heeft gezien. „De door mij gebruikte methode”, zoo zegt hij op blz. 25, „is nl. alleen geschikt voor soorten, welke dicht onder het oppervlak leven. Daar deze soort slechts 's nachts aan de oppervlakte komt, zijn mijn overdag verzamelde gegevens niet volledig en mag ik er geen gevolgtrekkingen uit maken.”

Zelf (1942) mocht ik in verband met nieuwe vindplaatsen van den langhoornigen knotskever (*Claviger longicornis* Müll.) in de omgeving van Roermond opmerken, dat de nesten van *Umbratus* moeilijk te vinden waren en het meestal toeval was, als men erop stootte. Wel gaf ik toen aan, dat in de lente de nesten meer

aan de oppervlakte lagen dan in den zomer en dat dus het vroege jaargetijde het meest geschikt was, om deze nesten te onderzoeken.

Als vindplaatsen voor *L. umbratus* vindt men in de literatuur bosschen met een humusrijken ondergrond. Wasman (1891) vermeldt haar ook van moerassige heide; zelf vond ik haar verschillende malen op onze Midden-Limburgsche heidegronden en eenmaal in drogen zandgrond onder een steen. In dit nest werden ook 6 knotskevers (*longicornis*) gevonden (v. Boven 1942).

Stärke (1944) noemt haar waarschijnlijk algemeen, vooral in de diluviale- en oudere gronden en ook in paddenstoelen.

Bij het onderzoek van de Belgische Maasvallei in de afgelopen maanden, stond vanzelfsprekend ook deze mier in mijn belangstelling. Ondanks ijverig zoeken, waren de resultaten uiterst poover. Ofschoon ik in de uitgestrekte loofbosschen van Godinne vele dagen lang zocht en den zwaar bemosten ondergrond niet alleen omharkte, maar ook diep onderzocht, vond ik nooit *Lasius umbratus*, wel *Stenamma Westwoodi*. In Burnot aan de andere zijde van de Maas gelegen, vond ik slechts één nest, langs een stil paadje voor een kerkhof. Ik werd hierop opmerksaam gemaakt door een bruilofsvlucht, die juist plaats vond. (5-VIII-44).

Wel vond ik in Burnot op verschillende dagen veel gevleugelde en ongevleugelde ♀♀, waaruit dus bleek, dat er meerdere nesten in de buurt waren.

B. Levenswijze.

De levenswijze van *Lasius umbratus* behandelt Dr. Stärke in zijn: „Retouches sur quelques fourmis d'Europe II” (T. v. E. 1937). Deze onderzoeker observeerde twee jaren lang een *umbratus*-kolonie in een kunstnest van Krausse, d.i. een open glazen schaal, waaromheen een rand met olie loopt. Daardoor worden de mieren verhinderd om te ontsnappen. Zooals bekend is, dringt de olie in de tracheën en doodt de mier vrijwel onmiddellijk. Iederen avond tegen tien uur verschenen de werksters in grooten getale aan de oppervlakte en verspreidden zich dan in alle richtingen op zoek naar voedsel. Ook in de vrije natuur nam hij waar, dat ze tegen zonsondergang het nest verlieten. De gevoerde insecten werden op deze avondwandelingen naar de larvenkamers getransporteerd. De werksters zelf namen alleen suiker, honig en sappen van sommige champignons, zooals *Boletes* en *Amanita Muscaria*.

Volgens Westhoff is het melken der wortelluizen de hoofdbron van hun voedsel.

Goetsch daarentegen is, in zijn boek „Vergleichende Biologie der Insectenstaaten” een heel andere meening toegedaan. Een „Arbeits-Gemeinschaft von docenten und studenten” telde al de bewoners van verschillende *Lasius flavus* nesten en vervolledigde deze gegevens nog met verschillende steekproeven. Een gedeelte van deze onderzoekingen toont onderstaande tabel.

Nest	Datum	♀	Gevleugelde wijfjes		Werksters		Aphidae en Coccidae
			Larven en Poppen	Imago's	Larven en Poppen	Imago's	
I	9-5-'38	1			4149	34215	42
II	13-6-'38	1	1698		4226	32592	54
III	15-7-'38	1		313	7175	23309	22
IV	12-8-'38	1			5677	46633	5

Daaruit volgt duidelijk, dat de mieren niet door hun melkvee kunnen gevoed worden. Een luis zou volgens deze tabel op zijn gunstigst 600 volwassen mieren moeten voeden, in het ongunstigste geval, d.i. na de verschieping van het broed, ca. 10.000 eters moeten tevreden stellen. Dit geldt, volgens Goetsch voor alle onderaards levende *Lasius*-soorten. Bovendien houdt de eventuele opwerping, dat *Lasius* ver uittrekt om voedsel te halen, geen steek, want de nesten stammen uit een typisch mieren terrein, waar nest naast nest lag.

Naar aanleiding van deze gegevens zouden we moeten concluderen, dat de nachtelijke tochten van *umbratus* — waarop zij, volgens Stärcke jacht maken op insecten, — een voornamere rol spelen in hun economisch leven, dan het beroemde melkvee.

C. Koloniestichting.

De koloniestichting van deze interessante mier werd door verschillende onderzoekers nagegaan en onderzocht. Crawley en Donisthorpe (1912) onderzochten deze voor het eerst. Stärcke geeft in zijn reeds genoemde *Retouches* etc. een uitvoerige beschrijving van zijn waarnemingen en proeven. In 1938 publiceerde Gösswald zijn waarnemingen, waarover Schmitz in ons Maandblad van October 1939 uitvoerig refereert.

Volgens Stärcke heeft de bruloftsvlucht plaats tusschen 4 en 7 uur n.m. een of tweemaal per jaar. Uitzonderlijk vindt een derde vlucht plaats op het einde van Augustus. De vlucht van *Lasius niger* en *alienus* heeft een paar weken later plaats.

Volgens Gösswald valt de bruloftsvlucht van *umbratus* met die van haar gastheeren samen en komen de wijfjes niet voor vier uur op den grond. De vlucht zou dus volgens hem vroeger moeten geschieden.

Wat den tijd van zwermen aangaat, komen mijn waarnemingen in de Belgische Maasvallei met die van Stärcke overeen, alleen meen ik te mogen betwijfelen of er slechts twee of drie vluchten per jaar zouden plaats vinden. Ik noteerde alleen reeds van Juli tot begin Augustus vier vluchten, nl. 24 en 25 Juli, 4 en 5 Augustus.

Op 26 Juli, tusschen 9 en 10 uur v.m., zag ik verscheidene *umbratus* ♀♀ haastig rondloopen over den grooten weg van Arbre naar Bioul. Aan den linkerkant van dezen weg lag een *Lasius niger* nest, dat, gezien de vele getorende nestopeningen, groot moest zijn. Twee ongevulde *umbratus* ♀♀ zaten in afwachting houding, met zacht trillende sprietten, aan twee nestopeningen, die ongeveer 30 cm van elkaar lagen. Mijn plotselinge schaduw deed hen niet opschrikken en bracht geen verandering in de situatie. 10 Minuten later echter kwam een auto, die een plotseling einde maakte aan deze veel belovende observatie. Wat was nl. het geval? Het pas bevruchte wijfje van *Lasius umbratus* kan niet zelfstandig haar nieuwe kolonie stichten, zooals bij *Lasius niger*, de bruine wegmier en *Lasius flavus*, de gele weidemier wel het geval is. *Umbratus* valt onder de categorie van de z.g. afhankelijkstichtende mieren en is derhalve aangewezen op andere *Lasius* soorten, nl. *niger* en *alienus*. Ze zal dus een kolonie van één van deze soorten moeten binnendringen en op de een of andere wijze de adoptie bewerkstelligen. De grootste moeilijkheid voor het binnendringen is haar typische nestgeur. Om deze nu te doen verdwijnen, tracht ze zoo spoedig mogelijk na de bruloftsvlucht een *Lasius niger*- of *alienus* werkster te bemachtigen en deze te doden. Door zich aldus „te baden” in het bloed van deze werkster — soms zelf van meerderen — neemt ze den typischen nestgeur over.

Crawley, Donisthorpe en Stärcke vermelden deze waarneming en aan het feit zelf valt niet meer te twijfelen. Uiterst vreemd is het daarom, dat Gösswald, die na deze onderzoekers publiceert, zegt, dat de beteekenis van dit feit raadselachtig is, ofschoon er volgens hem ook geen twijfel bestaat, dat de eerste manoeuvre na afloop van de huwelijksreis het vangen van een *Lasius niger* werkster is.

Dank zij den aldus verkregen nestgeur, weten de *umbratus* ♀♀ het vreemde nest binnen te dringen en deze, voor de werksters van het nest zoo bekende geur schijnt haar voldoende te beschermen in de smalle gangen. In

de kamers echter worden ze meestal fel aangevallen en vele eindigen hier reeds hun poging tot binnendringen. Sommige echter weten onmiddellijk in de larvenkamers door te dringen en dan is volgens Stärcke hun poging gelukt.

Hier stooten we weer op verschillende meeningen van de diverse waarnemers. Volgens Crawley is de adoptie alleen mogelijk in niet te sterke, moerlooze kolonies. Stärcke daarentegen meent, dat het juist andersom is: hoe meer larven, des te meer kans van slagen. Vandaar ook, dat volgens hem de bruloftsvlucht van *umbratus* twee weken voor die van *niger* valt. Immers in dit laatste geval treft de *umbratus* ♀ bij haar binnendringen een zeer groot aantal werksterlarven in de nesten van de gastheeren aan en tevens een groote hoeveelheid wijfjes en mannetjescocons, die een sterk beschermende reuk uitscheiden, ten gunste van de indringster. (Voor ons is die reuk onmerkbaar!)

Gösswald daarentegen plaatst de bruloftsvlucht van beide soorten gelijktijdig en volgens hem geschiedt de intocht van *umbratus* zonder veel moeilijkheden en wordt de ♀ reeds spoedig gevoerd en belikt, de bekende uittingen van mieren-sympathie. Ook Stärcke verhaalt in één van zijn verslagen van adoptieproeven, dat de *Lasius umbratus* ♀ na een korten aanval spoedig met rust gelaten wordt en den volgenden morgen reeds geadopterd was. We moeten echter opmerken, dat hier sprake was van een moerlooze kolonie met 20 werksters en 100 cocons.

Keeren we echter terug met Stärcke naar het *umbratus*-wijfje bovenop den larvenhoop. IJverig besnuffelt ze de larven, neemt hen tusschen de kaken en wijkt niet meer van haar standplaats, terwijl ze ondertusschen steeds gereed blijft ten aanval. Ze is nu ook oogenblikkelijk gekalmeerd en schijnt zeker te zijn van haar succes. „Lc nuage de parfum”, zegt Stärcke, „qu'exhalent les larves, l'enveloppe d'un manteau invisible, plus protectif qu'une cuirasse”.

Tot zoover Dr. Stärcke.

Langzamerhand nemen de vijandelijkheden af en er vormt zich reeds een kleine kring van *niger*- of *alienus* werksters, die onze indringster belikken, liefkozen en voeden. Het aantal „overloopers” wordt steeds grooter en tenslotte verwaarloozen de werksters hun oorspronkelijke stammoeder steeds meer en meer en weigeren haar ieder voedsel. Ze wordt als het ware buiten de „gemeenschap” gesloten en spoedig gaat ze tengronde. Ja zelfs, bij een eventueel gevecht tusschen de nieuwe indringster en de oude koningin, vallen de werksters de laatste aan en mishandelen haar.

Het is wel opvallend, hoe de afhankelijkheid van de werksters zoo volkomen omslaat ten gunste van *umbratus*. Ze schijnt dus niet alleen op actieve wijze — door streelen en liefkozen — maar ook (misschien vooral) door haar geur de sympathie van het nieuwe mierenvolk te winnen. Meent Wheeler niet, dat de adoptie van *umbratus* vergemakkelijkt wordt door het bezit van bepaalde eigenschappen, zooals bijvoorbeeld trichomen en exsudaatorganen, zooals we die ook van de z.g. *symphilen* kennen?

Maastricht, Jan. '45.

¹⁾ Al de verzamelde exemplaren van *L. umbratus*, *mixtus* en *affinis* (= *L. umbratus* var. *nuda* Bondr.?, Stärcke 1944) in de Belgische Maasvallei, zijn door een noodlottig ongeval verloren gegaan.

VOGELWAARNEMINGEN IN 1944

door M. Mommers.

Door verschillende omstandigheden werd het aantal keeren, dat ik er in het afgelopen jaar op uitrok om „onze gevederde vrienden” in de vrije natuur waar te nemen, sterk beperkt. Allereerst spreken de schoenen een woordje mee. Ze vroegen aldoor maar om gespaard te worden, met welk verzoek je, als je eenmaal buiten bent, alleen tot je eigen nadeel rekening kunt houden. In de tweede plaats was er je maag, die bij je thuiskomst lang niet dat kreeg, waarop hij — terecht — aanspraak meende te mogen maken en je dan in zijn onvoldaanheid over de gang van zaken een onbehaaglijk gevoel bezorgde, dat

tevens een waarschuwing inhield voor den volgenden keer. En ten slotte was er de gebrekkige of zelfs ontbrekende vervoergelegenheid, die oorzaak was, dat er van zomer- of herfstuustapjes al heel weinig terecht kwam. Zoo bepaalden zich mijn tochtjes in hoofdzaak tot mijn of meer regelmatige bezoeken in 't voorjaar aan de ijsbaan bij den Heugemerweg en de plassen in de Maasweiden te Oost-Eijsden. Ook vroeger had ik deze plaatsen al vaker bezocht, vooral in de trektijden, om met onze eenden en steltloopers wat nader kennis te maken. Beide plaatsen bieden daartoe in de buurt van Maastricht wel de beste gelegenheid; ze liggen in vogelvlucht een 4 km van elkaar en het heeft er allen schijn van, dat althans een deel van de „moeras- en watervogels”, die op den trek in deze buurt blijven pleisteren, zoowel de eene als de andere plaats bezoekt.

In vroeger jaren bezat de „eendenvijver” te Maastricht een vrij aardige collectie eendjes. Je kon daar van vlakbij de diertjes bekijken en in hun gedragingen gadeslaan. Zoo kon je op dien vijver geregeld behalve eenige wilde eenden ook: kuifeenden, smienten, pijlstaarten, wintertalinkjes en mogelijk nog meer zien. Men onderschatte de waarde van zoon kleine collectie voor den ernstigen liefhebber niet. Je had er gelegenheid eenige soorten „goed” te leeren kennen, hetgeen een steun gaf bij verdere waarnemingen; je zag de mannetjes ook eens in hun zomerkleed, iets waar we hier in de vrije natuur zoo uiterst zelden de kans toe krijgen. Zooals bekend mag heeten, beginnen de mannetjes omstreeks Juni een pakje aan te trekken, waarin ze erg veel op hun wijfje gelijken: hun zomerkleed. Ze dragen het tot omstreeks Sept.-October, dus gedurende den tijd, dat de vrouwtjes zich wijden aan nestbouw, uitbroeden der eieren en grootbrengen der jongen, van al welke familieaangelegenheden de heeren zich niet verwaardigen, ook maar eenige notitie te nemen.

Hier in 't Zuiden krijgen we de meeste eenden alleen op voor- of najaarstrek en in den winter te zien. De mannetjes zijn dan in hun pracht- of bruiloftskleed gestoken, een zeer gelukkige bijkomstigheid, die ons helpt ze vrij gemakkelijk met hun juiststen naam aan te spreken.

Dr. Eykman (die ons o.a. ook 't prachtige determineerboek voor de Nederl. zoogdieren bezorgde) heeft een determineerlijst voor ganzen, zwanen en eenden samengesteld, in hoofdzaak gebaseerd op vormen en afmetingen van den snavel. Wie een vogel in (of misschien juist bij) de hand heeft, is met deze uitstekende tabel in een oogenblik klaar. Buiten in 't veld heeft men uit den aard der zaak aan een dergelijke tabel al heel weinig. Daar komt men verder met „Veldkenmerken van steltloopers, zwanen, ganzen en eenden” door L. Tinbergen, een boekje met vele duidelijke pentteekeningen, uitgegeven door de Ned. Jeugdbond voor Natuurstudie. Schrijver baseert zich voor de onderscheiding der soorten in hoofdzaak op de vleugelteekening; en wel het vliegbeeld.

In den loop der laatste jaren heb ik heel wat eenden aan de Maasplassen te Oost en aan de ijsbaan kunnen waarnemen. Ook op de Maas zelf kan men er (vooral bij strenge koude) aardig wat te zien krijgen. Men sla er de Avifauna van Hens maar eens op na en wie er lust toe mocht gevoelen, het artikel, dat ik destijds schreef over de vogels in den strengen winter van '28 op '29.

Een der eerste soorten, waarmede ik in Oost kenins maakte, was de brilduiker. Ik had deze eend trouwens vroeger reeds enkele keeren op de Maas gezien. Voor een eerste kennismaking is ze als het ware aangewezen. Niet alleen is het mannetje één onzer mooiste eenden, (welke is eigenlijk mooi?) doch zij is tevens een vertegenwoordigster uit een andere groep, dan die, waartoe de eend, die wij allen kennen, nl. de gewone wilde eend, behoort. Men is nl. gewoon de eenden in twee groepen (juister gezegd twee onderfamilies) in te deelen: zwemeenden en duikeenden, een indeeling, die, zooals zal bliken, heel natuurlijk is.

Zwemeenden halen — net als zwanen en ganzen dat doen — hun voedsel van den bodem op. Ze gaan daarbij „op den kop staan”, 't achterreind van 't lichaam met den staart steekt dan loodrecht boven 't water uit. Door deze wijze van voedselzoeke zijn ze aangewezen op tamelijk ondiep water. Dat ze een langen hals hebben kan daarbij niet anders dan een voordeel zijn.

Duikeenden duiken naar voedsel — alleen in ondiep water doen ze noodgedwongen als de zwemeenden — gaan daarbij tot 3—4 meter loodrecht naar beneden en weer even recht naar boven, komen dus op dezelfde plaats weer aan de oppervlakte. Het voedsel schijnen ze daarbij onder water door te slikken; althans Naumann zegt uitdrukkelijk, dat hij duikeenden nooit iets naar boven zag brengen en daar doorzeven, zooals men dat bij de gewone eend zoo dikwijls kan waarnemen. Ze zijn dus in staat ook in dieper water den kost te vinden en geven daaraan zelfs de voorkeur. Dat haar hals vrij kort is, is dus geen bezwaar. In verband met dit duiken staat ook de inplanting der pooten, die zeer ver naar achteren geplaatst zijn — zooals trouwens bij de meeste goede duikers. De dieren maken naardoor op 't land een zeer onbeholpen indruk, en zien er tevens door haar meer gedrongen lichaamsbouw, dikkeren kop en korteren hals plomper uit dan de zwemeenden. Ook liggen ze dieper in het water.

Zoowel bij zwem- als bij duikeenden vormen de buitenvlaggen der 8 of 9 armpennen een veld, dat in kleur sterk afsteekt bij de rest van den vleugel en bekend staat onder den naam van spiegel. Bij de meeste zwemeenden is die spiegel paars of groen met iriserende metaalglans, bij de meeste duikenden daarentegen wit, sterk afstekend bij de donkere omgeving. Heinroth vat zoowel de metaalglanzende als de helderwitte spiegel op als een leidstar (ik durf niet schrijven leidster) bij het vliegen in schemerlicht. Van dien spiegel, die voor de soortbepaling vooral van de wijfjes van zoon groot gewicht is, is intusschen bij zwemmende eenden vaak weinig of niets te zien, daar hij dan bedekt is door de groote zijveeren (draagveeren). 't Is dus zaak er op te letten, zoodra de vogels op de wiken gaan.

Om nu op onze brilduiker terug te komen. Het mannetje in prachtkleur is reeds op grooten afstand te kennen aan den bril, dien hij draagt in den vorm van twee groote, ronde witte vlekken tusschen snavel en oog. Fel sjeke ze af tegen het groen-glanzende zwart van den opvallend dikken kop. Zwart zijn ook nog rug, staart en buitenste vleugelhelft. Onderkant, flanken en hals lichten in zooveel zuiver wit daartegen op, als bij geen enkele andere eend. Ook in de vlucht is het mannetje makkelijk te herkennen. Hebben de meeste duikeenden over de volle lengte van den uitgespreiden vleugel een witten of althans een lichten band (gevormd door spiegel en het witgekleurde deel der groote slagpennen), de brilduiker heeft op zijn zwarte vleugels een groote vierkante, witte vlek. Alleen de groote en middelste zaagbek hebben dat ook ongeveer zoo. Het wijfje dat, zooals bij alle eenden, ganzen en zwanen aanmerkelijk kleiner is dan het mannetje, moet zich vergenoegen met een veel eenvoudiger kleed. Haar bruine kop is door een wit halsringetje gescheiden van den in hoofdzaak grijzen rest van 't lichaam.

De naam brilduiker is eigenlijk slechts voor de helft goed. In ornithologischen zin behoort geen enkele eend tot de „duikers”, d.w.z. de groep vogels, waartoe o.a. fuit en dodaars behooren. 't Vermoeden ligt dan ook voor de hand, dat hij mettertijd door de onlangs ingestelde commissie voor een naamlijst der Nederlandsche vogels onder de loupe zal worden genomen.

Op 1 April van dit jaar was ik in gezelschap van enkele kennissen te Oost. Er lagen toen op en bij de plassen aan de Oostzijde van de Maas een 200-tal eenden. Verreweg 't grootste deel werd gevormd door pijlstaarten en smienten (pjlstaarten wel 't meest). Verder waren er: wilde eend ± 20 ; slobbeend ± 16 ; wintertaling 4; kuifeend 2; tafeleend 1.

Zooals men ziet een 7-tal soorten.

De eerste indruk, die men op een afstand kreeg, was, dat er groote, witwollen vlokken op den plas en het er naast gelegen weiland waren uitgestrooid. Door den kijker bleek, dat die vlokken de sneeuwwitte halzen en borsten van de pijlstaarten waren. Ook overigens maken deze eenden een zeer lichten indruk. Het mannetje in prachtkleed is al héél makkelijk te kennen: zeer langen, zwaanachtigen hals, sterk verlengde spits toeloopende middelste staartveeren, chocoladebruinen kop en hals, langs weerszijden van den hals een witte streep, die uitloopt in de witte onderzijde, de bovenkant in hoofdzaak grijs.

Ook de hagelwitte borsten van de slobenden vallen erg op en maken de dieren reeds op grooten afstand kenbaar. Van meer dichtbij kunnen we een bonte kleurenmengeling bewonderen: groenen kop en bovenhals, roodbruine flanken, zwarten rug, witte borst en schouders, grijze vleugels. Werkelijk onze bontst gekleurde eend en vrijwel de eenige, die in de vlucht aan haar langen en opvallend breeden snavel te herkennen is. Die snavel is zoo zacht, dat hij zich bij opgezette exemplaren min of meer vervormt.

Komen we nu dichterbij, dan gaat de heele troep op de wicken en nu zorgen de smienten er voor, dat we onmiddellijk weten, dat ook zij van de partij zijn. Boven alle andere geluiden klinkt duidelijk hun gestadig geroep „wibwii, wibwii”. In mijn ooren heeft het eenige overeenkomst met den „hiluw-hieuw”-roep van het steenuiltje. Geen enkele eend maakt een geluid, dat er ook maar even op gelijkt, zoodat het een onfeilbaar middel is, om de identiteit van de roepers vast te stellen.

Daarbij helpt ons ook nog het feit, dat ze in de rij opvallend dicht bij elkaar vliegen. Ook bij deze soort worden wij weer getroffen door de mooie kleurschakering: vosbruinen kop met witgele kruinstreep, rose borst, groenen spiegel, afgezet met een spierwitten rand aan de rompzijde en een groote, witte vlek op den voorvleugel. Schitterend is het gezicht als slobjes of smienten uit de hoogte neerdalend, naar je toestrijken.

Over de gewone wilde eend kunnen we kort zijn. Ieder kent ze, de stammoeder van onze tamme eend, als jacht-trofee zoo vaak opgezet en door schilders uitgepenseeld. Steeds weer beschouwen we in bewondering haar prachtvol vederkleed, vooral dat van 't mannetje met zijn glasgroene kop, door een witten halsring gescheiden van de warm kastanjebruine borst, bruinen rug en zijstrepen, zoo wel harmonieërend met het teere grijs van den romp.

Opvallend is in alle kleeden en zoowel bij mannetje als wijfje de, alnaar het licht er opvalt, metaalachtig groene of violetglanzende, voor en achter in zwart en wit gevatte spiegel. Door den snellen vleugelslag gaat hun vliegen vergezeld van een duidelijk geruisch „wich, wich, wich”, waaraan de soort ook nog in het donker te herkennen is.

Het wintertalinkje is ons kleinste eendje, al is het verschil met het zomertalinkje enkele centimeters. Daardoor zijn de wijfjes van beide soorten in 't veld niet zoo makkelijk uit elkaar te houden. 't Meeste houvast heeft men daarbij nog aan den spiegel. De mannetjes in prachtkleed zijn echter onmogelijk met elkaar te verwisselen. Het wintertalinkje heeft dan een donker roodbruinen kop en hals met een breed, in wit gevat groen veld aan weerszijden van den kop. Wie meenen mocht, dat deze groene velden in hun lichte omligting ook nog op behoorlijken afstand zullen opvallen, vergist zich. Heel anders bij het zomertalinkje. Dit heeft in 't prachtkleed kop en hals geelbruin met aan weerszijden een witte „wenkbrauwstreep”, boven 't oog zeer breed beginnend en smal uitlopend in den nek. Op grooten afstand zijn die strepen nog duidelijk te onderscheiden.

Kuifeendjes zijn evenmin met andere soorten te verwisselen. Het van het achterhoofd afhangende kuifje is soms niet, doch gewoonlijk wel duidelijk waar te nemen. Flanken en onderkant zijn wit, overigens is alles zwart met meer of minder duidelijke paarsgroenen glans.

De tafeleend, die slechts in één mannelijk exemplaar vertegenwoordigd was, dat zich heel alleen ophield in een afzonderlijk gelegen plas, was spoedig herkend aan den bruinen kop, zwarte borst en grijzen romp.

Bij dezelfde gelegenheid merkten we ook nog 2 oeverloopers op, vogeltjes van zanglijstergroote, die de gewoonte hebben op kwikstaartjesmanier met het lichaam te wippen. Hun gang is meer trippelend dan loopend. In snelle vlucht strijken ze dicht over 't water heen, onderbreken daarbij telkens even hun vleugelslag en toonen ons dan op de schuin omlaag gehouden wickjes een duidelijk witte lengtestreep. Hun geluid is een hoog en dun fluitend „titihidi”.

Nog een eindje verder dreven we een drietal watersnippen op. De vluchtelingen verrieden spoedig, wie ze waren. Schrikt ge een watersnip op, dan schiet ze onder 't roepen van een heesch „ätsch” in bliksemsnelle zigzaglijn laag over den grond voort, daarbij de sikkelvormige

vleugels evenwijdig aan 't lichaam houdend. Ze valt spoedig weer neer of gaat hoog de lucht in om in de verte te verdwijnen.

Bij een bezoek 10 dagen later, dus op 11 April was er van de talrijke eendengasten niet veel meer te zien. Alleen een 20-tal smienten en enkele zomertalingen. Die zomertalingen vliegen veel onstuimiger en met meer plotselinge zwenkingen, dan de smienten. Toch is hun vlucht absoluut geluidloos. Wel hoort ge herhaaldelijk hun bekende geroep „knek knek”. De witte wenkbrauwstreep is toch wel een uitstekend veldkenmerk. Zelfs als de dieren met den rug naar je toe zitten zijn die streepen aan achterhoofd of hals nog duidelijk waar te nemen. De 2 oeverloopers waren ook weer present. Waren het dezelfde, die we er 10 dagen eerder gezien hebben? Hoorden ze reeds bij elkaar? 't Broeden is in deze streek nog niet vastgesteld en in overig Nederland zelden.

De kleinere vogeltjes, die zich in de buurt ophielden (grauwe gors, gele- en witte kwik, roodborstapuit, kneu, graspieper, enz.) zullen we maar stilzwijgend voorbijgaan. Straks zullen we nog even terugkomen op een ander vogeltje, dat we er aantroffen (niet enkel bij deze gelegenheid) n.l. het witgatje.

Op 24 April bezocht ik de ijsbaan aan den Heugemerweg. Ook daar kan men in den trektijd heel wat „water- en moerasvogels” te zien krijgen. Dezen dag had ze evenwel geen druk bezoek. Ik zag er naast enkele gewone wilde eenden, 2 pijlstaarten (♂ en ♀); 2 wintertalinkjes; 1 watersnip.

8 Mei leverde meer op. Waarschijnlijk heeft het koudere weer in de voorafgaande dagen daartoe bijgedragen (in den nacht van 8 op 9 Mei vroom 't zelfs tamelijk). De waterstand was intusschen al heel wat lager geworden.

De bezoekers waren nu: 9 tureluurs en ongeveer evenveel groenpootruiters; 4 boschruiters; 2 zomertalingen (♂ ♂); 1 wilde eend (♂); 2 oeverloopers.

't Lukt natuurlijk niet de tureluurs hier zoo dicht te naderen als we daartoe op de broedplaatsen gelegenheid hebben en waar we ons van nabij kunnen verlustigen in de fijne tekening van hun vederkleed en de prachtig roode kleur van hun hooge, elegante steltpootjes. De diertjes zijn nu trouwens in hun winterkleed en dit is heel wat eenvoudiger dan het zomerpakje. Zoodra ze opvliegen maken ze zich kenbaar door hun spitse vleugels met breede, witte baan langs den achterrand en achter den staart uitstekende pooten.

Ook de elegante groenpoot verraadt zich spoedig in zijn onstuimige vlucht; scherp steekt zijn wit lichaam af tegen de zeer donkere, spitse en smalle vleugels. Om alle onzekerheid weg te nemen, laat hij bovendien vaak genoeg zijn helderen fluitroep hooren: een gelijkmatig beklemtoond „djù djù djù”. Zelden zal het lukken de vogels zoo nabij te komen, dat men zien kan, dat de lange snavel ietwat omhoog gebogen is. Ook de vuilgroene kleur der pooten (waaraan hij zijn naam ontleent), is niet in 't oog vallend. Veel meer treft ons telkens zijn grootte en zijn lichtkleurig vederkleed.

Boschruiter en witgatje lijken veel op elkaar. De boschrutter is iets kleiner; hij heeft ongeveer de grootte van een zanglijster, het witgatje van den merel. Beide vogels maken in de vlucht een donkeren indruk (het witgatje een zéér donkeren); alleen de stuit en de onderkant van het lichaam zijn wit. Hun gedragingen en geluiden verschillen echter zooveel, dat iemand, die beide vogels in de vrije natuur heeft kunnen waarnemen, ze wel uit elkaar weet te houden. 't Witgatje is eenzelve. Gewoonlijk ziet men slechts één exemplaar tegelijk. (zie Hens' Avifauna). Het boschruttertje daarentegen houdt van gezelligheid, is ook bij lange na niet zoo schuw. Het houdt er van, tot aan de borst in het ondiepe water te loopen. Zijn roep, die 't vaak laat hooren, is een scherpe „giff, giff, giff” (alles op dezelfde toonhoogte); die van 't witgatje is een meer welluidende fluittoon, een in hoogte stijgend „dlü-ihht-ihht-ihht”.

Op 19 Mei bleek de ijsbaan al voor een gedeelte droog te liggen. Ze had toen bezoek van: 2 paren wilde eend; 3 wintertalingen; 1 groenpootruiter; 1 kleine pluvier; 1 kempennetje.

Dit laatste diertje bleek een letsel te hebben aan den rechterpoot. Mogelijk was het daardoor nog zoo laat hier.

Wat 'n gracieus beestje met z'n mooie, rose-gele stelt-beentjes! Hoe prachtig staat hem zijn pakje met de zwarte rugveeren met breede, lichte zoomen. Geluid wil het niet laten hooren. Zijn traditie getrouw houdt het zich ook hier volmaakt stom.

30 Mei trok ik voor 't laatst naar Oost. Veel kreeg ik er niet te zien: 1 kleine plevier en 2 Kieviten.

Kneutjes zijn druk bezig hun deel op te eischen van het koolzaad, dat op den hoogen Maasoever in vrucht staat. In hetzelfde veld zingt de boschrietzanger zijn hoogste lied.

Op den terugweg strijk ik niets vermoedend, met mijn voet tegen een in een dichten graspol op haar eieren zittend patrijsje. Met heftig vleugelgeklapper schiet de doodelijk verschrikte vogel weg en laat het nestje met de 17 egaal olijfbuine eitjes ter bewondering achter.

Op 31 Mei breng ik mijn laatste bezoek aan de ijsbaan. Geen enkele moeras- of watervogel is er meer te bekenen. Alle zijn vertrokken naar hun beter lijkende oorden, de noordelijker gelegen broedplaatsen. 't Is voor hen op de ijsbaan nu trouwens niet meer „je ware”. Ze ligt bijna geheel droog en is over groote plekken begroeid met mannagrass, waterweegbree, egelboterbloem, waterbies, enz. Het kleinere grut — gele en witte kwikjes, graspiepers, paapjes en roodborsttapuiten en andere — zijn gebleven, evenals... de koekoek. Hij trok niet weg. Waarom zou hij ook? Pleegouders voor zijn kinderen zal hij hier zeker wel weten te vinden. En evenals we dat deden voor de trekkers naar het Noorden wenschen we ook hem en zijn kroost het beste toe. Een volgend jaar zien we hen alle hier gaarne weer terug.

AANWINSTEN 1944,

Natuurhistorisch Museum, Maastricht.

Bibliotheek:

Behalve door ruil en aankoop werd de boekerij verrijkt met boeken, tijdschriftnummers en overdrukken, ten geschenke ontvangen van Rector Jos. Cremers, Canne; G. H. Waage, Maastricht; J. van Boven, Venlo en Dr. A. de Wever, Nuth.

Platen, photo's, kaarten en bidprentjes (Casimir Ubaghs, pater dr. E. Wasmann S.J. en J. de Bosquet) werden geschonken door R. von den Busch, Valkenburg; Rector Jos. Cremers, Canne; en dr. A. de Wever, Nuth.

Herbarium:

Door schenking:

- van: dr. S. J. Dijkstra, Heerlen: *Gagea lutea* (Wylré);
Mej. F. Grégoire, Maastricht: *Paris quadrifolia* met 3 bladeren, (Houthem);
Br. Maurentius, Maastricht: *Rumex pulcher* en *Tunica prolifera*;
Dr. A. de Wever, Nuth: collectie kolven van verschillende maïssoorten;
C. Nadaud: geprepareerde tondelzwam, kolokwint-appel.

Museum:

Zoologie:

Door schenking:

- van: Rector Jos. Cremers, Canne: eenige spitsmuizen; de heeren Timmers, Schimmert: door zwarte ratten doorgeknaagde looden buis;
dr. G. Panhuysen, Maastricht: kneu ♂;
Rector Jos. Cremers, Canne: ekster;
Mej. W. van de Mijll Dekker, Maastricht: ijsvogel;
L. Grégoire, Maastricht: groenvink en lijsterei;
Ed. Schoenmakers, Amby: 2 grondels uit de Maas;
P. Marquet, Maastricht: zoetwaterkreeft uit de Maas;
Mej. de Vries, St. Pieter: zoetwaterkreeft uit de Maas;

S. Parren, Roermond: 5-tal microscopische praeparaten van lagere dieren met vergr. teekeningen;
G. L. van Eynndhoven, Haarlem: 4 praeparaten van vleermuizenparasieten;

Ed. Schoenmakers, Amby: zoetwaterlamellibranchiaten en gastropoden uit de Maas, waaronder: *Spaerium rivicola*, *Sph. solidum* en een 8-tal *Pisidium*soorten.

Ed. Schoenmakers, Amby: idem uit de Jeker, waaronder verschillende exemplaren van *Avenionia bourguignati*;

Ed. Schoenmakers, Amby: 1 ex. *Helicogona lapicida*, Bemelen.

In bruikleen:

van: de Gem. H.B.S., Maastricht: een Zeearend (1878) Vaeshartelt.

Entomologie:

Door schenking of ruil:

- van: J. Maessen, Maastricht: hymenopteren;
Rector Jos. Cremers, Canne: hymenopteren;
Ed. Schoenmakers, Amby: wespen, bijen;
Br. Christoforus, Maastricht: wespen;
R. Cobben, Roermond: wantsen;
Mr. C. Brouerius van Nidek, Haren: 17 kevers;
J. van Boven, Roermond: mieren.

Door aankoop:

van: E. Nijst, Maastricht: 3 mierennesten met kolonies van *Lasius niger* en *Formica pratensis*.

Geologie:

Door schenking:

- van: Ir. J. van Doormaal S.V.D.: lössfossielen, Caberg;
Directie Russel Tiglia, Tegelen: fossielen uit de Tegeler klei;
Prof. dr. Asselberghs, Leuven: doubletten uit de collectie van wijlen Casimir Ubaghs;
dr. A. de Wever, Nuth: hout uit de bruinkool; fossielen uit Cerithienklei, Beek; fossielen uit het oligoceen van de schacht van Staatsmijn Emma;
Directie Belvédère: fossielen uit de löss (paard en neushoorn);
Dr. J. G. Y. de Jong, Heerlen: fossielen uit Kurrade; oolithen uit Brunssum;
Ed. Schoenmakers, Amby: fossielen uit de Tegeler klei, waaronder: atlas van *Castor fiber*, dijbeen van *Desmana teguliensis*, schouderblad van *Cervus teguliensis* en onderkaak van *Trogontherium boisvilletti*;
Ir. J. van Doormaal S.V.D. en Mej. Dr. W. van de Geyn: lamellibranchiaten en gastropoden uit de löss, Sittard;
E. Nijst, Maastricht: *Vola* uit het Maastr. krijt.

Lichtbeelden en film:

Door schenkingen:

van: Pater van Hest: een vogelfilm.

Ir. D. C. van Schaik, Heer: 12 lantaarnplaatjes over Z.-Limb. Landschappen;

Mr. H. H. Kortebos, Maastricht: 25 lantaarnplaatjes over paddenstoelen.